

סחלבי הכרמיזון

ראובן דוכס

מנזר הכרמיזון שוכן על מורדו הצפוני של הר גילה מדרום לירושלים. בסוירים שנערכו באביב 1983 נמצא עושר רב של מינים ממשפחת הסחלביים, ביניהם מספר מינים שלא היו ידועים עד כה באזור.

המסלע במקום הוא בעיקרו קירטון מתצורת כפר שאול שבקנומן התיכון, המכוסה במרבית השטח קרקע רנדזינה בהירה.

ניתן לתאר באזור זה 3 בתי-גידול מאפיינים:

- א. האיזור של חורשת האורנים - ממערב לכרמיזון. עיקר החורשה עצי אורן ירושלים נטועים, אך במרבית השטח מתגלה תת-יער של אלון מצוי ואלה א"י, שיחי לוטם שעיר ולוטם מרווני, קורנית מקורקפת, צתרה זרודה ועוד.
- ב. טרסות חקלאיות נטושות - חלק ניכר מאזור ההר לא מעובד כיום, ועל אדמת הטרסות הנטושות נפוצה חברת הקורנית המקורקפת שהצמחים העיקריים בה מלבד הקורנית הם לוטם שעיר, לוטם מרווני, לטמית דביקה, לטמית ערבית, שמשון אזוביוני, סירה קוצנית, נשרן הדוחן ועוד.
- ג. שטחים בין טרסות מעובדות. בין הטרסות המעובדות, בהן גדלים בדרך כלל גפנים, ישנם מרווחים היוצרים בית גידול מקוטע, המאוכלס בווריאנטים שונים של חברת הקורנית המקורקפת.

המציאות המעניינות:

1. סחלב נקוד - בצל חורשת האורנים נמצאו 3 פרטים של סחלב נקוד. מין זה היה ידוע עד עתה משלושה אזורים בצפון הארץ: שמורת הסחלבים בחורשת טל, הגליל המערבי והכרמל - שנחשב כגבול תפוצתו הדרומי.
2. דבורנית הדבורה - דבורנית הדבורה היא הנדירה שבין הדבורניות בארץ. נתוני הספרות מראים שמין זה מותאם במיוחד לבתי-גידול מופרעים, ותפוצתו דינמית ביותר - כפי שאופייני למינים מלישבים.

כ-40 פרטים של דבורנית הדבורה נמצאו בשטח לא מעובד סמוך לשוב הר גילה.

ניאוטינאה תמימה - הניאוטינאה ידועה כנדירה ביותר בארץ ולמעשה מוכרת ממספר מצומצם של אתרים בשמורת הר מירון, דרום השומרון והרי יהודה (בהרי יהודה נתונה מבית חנינא, עמק המצלבה, הדסה, בתיר, כביש רמאללה-ירושלים - הק"מ 26). מימדיה הקטנים של הניאוטינאה ופרחיה הזעירים לא עוזרים לגילוייה, כך שיתכן שהיא נפוצה יותר מהידוע כיום.

עשרות צמחי ניאוטינאה תמימה נמצאו בחורשת האורנים ובשוליה, וכן ליד קבוצת אורנים הפזורים בין הטרסות.

את פריחת הסחלבים באזור פותחה כבר בדצמבר הדבורנית השחומה. מצטרפים אליה לפי הסדר: דבורנית צהובה, דבורנית כחלחלה, סחלב פרפרני, דבורנית דינסמור, סחלב הגליל, סחלב נקוד, דבורנית הקטיפה, דבורנית נאה, שפתן מצוי, סחלב שלוש - השיניים, סחלב אנטולי, סחלבן החורש, דבורנית הדבורה, ניאוטינאה תמימה, שנק החורש, וסוגרת את הרשימה רק במאי הדבורנית הגדולה. (ראה תמונה של כמה מהסחלבים בשער קדמי פנימי).

בסך הכל נמצאו באזור הכרמיזן 17 מינים מתוך 29 בני משפחת הסחלביים הקיימים בארץ.

עובדה מעניינת שכבר צויינה בספרות היא מציאותם של מיני סחלבים רבים בבתי-גידול מופרעים כמו טרסות לא מעובדות, פטולת מחצבות, הפירות ארכיאולוגיות ואתרים אחרי שריפות.

אלו בתי-גידול שיש בהם תחרות מועטה יחסית, ובצירוף עם המיקוריזה בשרשים, יכולים הסחלבים לכבוש בתי-גידול גירניים, ובמיוחד כאלו המופרעים. נראה גם שכמות הזרעים האדירה (זרעי אבק) והתאמתם להפצה לטווח רחוק, מאפשרים את הופעת מיני הסחלביים במקומות לא צפויים.

ספרות

דפני, א. (1981). הסחלביים בישראל. מסדה, ת"א.

ויזל, י. פולק, ג. וי. כהן (1978). אקולוגיה של הצומח בא"י. הוצאת המדור לאקולוגיה.

הבעת תודה

תודתי לד"ר אמוץ דפני על עזרתו בכתיבת הרשימה.